

KAROL LITAWA

UPJP II w Krakowie, WSD Łódź, IT Łódź

ORCID: 0000-0002-6365-8972

Pneumatologiczny charakter sakramentu bierzmowania

Teologia sakramentu bierzmowania, a w sposób szczególny jego pneumatologiczny charakter, wynika z liturgii drugiego po chrzcie świętym, w umownym porządku, sakramentu inicjacji chrześcijańskiej. W niniejszym artykule zostanie podkreślony aspekt uprzywilejowanej obecności Ducha Świętego w celebracji bierzmowania oraz Jego działania w życiu chrześcijanina, obdarzonego szczególnymi darami tego sakramentu. Liturgia bierzmowania, zakorzeniona w źródłach biblijnych, posiada bogatą tradycję obrzędową, zmieniającą się w poszczególnych epokach kulturowych historii Kościoła, niemniej jej teologia, a zwłaszcza pneumatologiczny charakter, pozostaje niezmienna ze względu na czynne działanie Ducha Świętego, który w liturgii czyni nieustanne *hodie* – dziś.

1. Pneumatologiczny charakter bierzmowania – tradycja i obrzęd

Bierzmowanie to sakrament, który chyba najbardziej ze wszystkich podkreśla obecność i działanie trzeciej Osoby Trójcy Świętej – Ducha Świętego. Jest to ten sam Duch, który w dniu Pięćdziesiątnicy został zesłany jako oczekiwana obietnica Ojca (Dz 1,4). Motyw Ojca posyłającego Ducha jest wyjątkowo podkreślany w tekstach *Obrzędów*¹ liturgii sakramentu bierzmowania. I tak przed modlitwą związaną z włożeniem rąk na bierzmowanych biskup zwraca się do wiernych:

Najmilsi, prosimy Boga, Ojca wszechmogącego, aby łaskawie zesłał Ducha Świętego na te przybrane dzieci swoje, odrodzone już w chrzcie do życia wiecznego. Niech

¹ *Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2004 (dalej: OB).

Duch Święty umocni je swoimi obfitymi darami i przez swoje namaszczenie upodobni do Chrystusa, Syna Bożego (OB, nr 24).

Do Ojca skierowana jest również modlitwa błagalna o dar Ducha Świętego:

Boże wszechmogący, Ojcie naszego Pana, Jezusa Chrystusa, który odrodziłeś te służi swoje przez wodę i Ducha Świętego i uwolniłeś ich od grzechu, ześlij na nich Ducha Świętego Pocieszyciela... (OB, nr 25).

Zesłanie Ducha Świętego w bierzmowaniu jest przedłużeniem daru Ducha, którego udziela Ojciec podczas sakramentu chrztu świętego. Wydarzenie to może być uznane za swojego rodzaju odwzorowanie podwójnego wylania Ducha przez Ojca na Jezusa Chrystusa: we wcieleniu i podczas chrztu w Jordanie².

We wcieleniu Jezusa wypełnia się Boży plan (Por. Łk 1,35). Duch Święty dokonuje bowiem w nim nie tylko cudu dziewiczego poczęcia, ale uświęca owoc łona Dziewicy Maryi zasadniczym namaszczeniem, czyniąc Go Synem Bożym i Głową ludzkości³. Tajemnica namaszczenia Jezusa nad rzeką Jordan znajduje się od samego początku w centrum kerygmatu apostołskiego, który włącza je w to, „co działo się w całej Judei, począwszy od Galilei, po chrzcie, który głosił Jan. Znaćcie sprawę Jezusa z Nazaretu, którego Bóg namaścił Duchem Świętem i mocą” (Dz 10,37-38)⁴.

Modlitwa towarzysząca wkładaniu rąk przypomina o tym, że kandydaci otrzymali już chrzest, przez który zostali odrodzeni do nowego życia⁵. Za chwilę w sakramencie bierzmowania otrzymają dar Ducha Świętego (Zob. OB, nr 25). Sakrament ten nie jest zatem jedynie „umocnieniem czy dopełnieniem chrztu”, co w teologii liturgii przed *Vaticanum II* podkreślano szczególnie, ale umocnieniem ochrzczonych Duchem Świętym⁶. Modlitwa odmawiana przez szafarza bierzmowania, która ma charakter typowy dla epiklezy, nawiązuje do Iz 11,1-3⁷ i wskazuje,

² Por. M. PYC, *Teologalny wymiar sakramentu bierzmowania*, PzST 16 (2004), s. 172.

³ Por. Ph. GOYRET, *Namaszczenie Duchem. Chrzest i bierzmowanie*, tłum. J. Kaczmarek, Warszawa 2006, s. 138.

⁴ *Tamże*, s. 139.

⁵ Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie. Sakrament inicjacji chrześcijańskiej*, Lublin 2005, s. 97.

⁶ *Tamże*.

⁷ „I wyrośnie różdżka z pnia Jessego, wypuści się odrośl z jego korzeni. I spocznie na niej Duch Pański, duch mądrości i rozumu, duch rady i męstwa, duch wiedzy i bojaźni Pańskiej. Upodoba sobie w bojaźni Pańskiej. Nie będzie sądził z pozorów ni wyrokował według pogłosek”.

że bierzmowani po otrzymaniu Ducha Świętego upodabniają się do zapowiedzianego Mesjasza, Jezusa Chrystusa.

Tekst soborowej *Konstytucji dogmatycznej o Kościele* zaznacza: „Wierni, przez chrzest wcieleni do Kościoła, dzięki otrzymanemu znamieniu są przeznaczeni do uczestnictwa w kulcie religii chrześcijańskiej, i odrodzeni jako dzieci Boże są zobowiązani do wyznawania przed ludźmi wiary, którą otrzymali od Boga za pośrednictwem Kościoła” (Por. 1 P 2,5.9)⁸. Przez sakrament bierzmowania odrodzeni na chrzcie otrzymują jako niewysłowny Dar samego Ducha Świętego, który ich umacnia w szczególny sposób⁹, a naznaczeni znamieniem tego sakramentu „jeszcze bardziej wiążą się z Kościołem i w ten sposób jeszcze ściślej są zobowiązani, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia i bronięcia wiary słowem i uczynkiem”¹⁰.

Modlitwa skierowana jest do Boga Ojca, który odrodził swoje dzieci z wody i z Ducha Świętego oraz uwolnił je od grzechu, aby przez Syna zesłał na nie Ducha Świętego z siedmiorakimi darami¹¹. Duch Święty dokonuje doskonałej i całkowitej konsekracji osoby ludzkiej, tak jak dokonuje poświęcenia wody chrzcielnej, konsekracji kapłańskiej i konsekracji Eucharystii; doskonale upodabnia do Jezusa. Pierwsze wszczępienie w Chrystusa i upodobnienie się do Niego dokonało się już w chrzcie świętym, odradzającym do nowego życia z wody i Ducha Świętego. W sakramencie bierzmowania uwidacznia się druga misja tegoż samego Ducha Świętego, który udoskonała dzieło uświęcenia rozpoczęte w chrzcie, a ściślej – jednoczy z Chrystusem i Jego Kościołem oraz czyni zdolnym do wypełniania potrójnej misji Chrystusa Mesjasza: prorockiej, kapłańskiej i królewskiej¹². Sakrament ten, dzięki któremu wierny otrzymuje Ducha Świętego, w którym i przez którego Chrystus spełnia swą misję na świecie, tym samym daje możliwość uczestniczenia w tejże misji Chrystusa. Aktualizowanie tej możliwości, czyli coraz pełniejsze faktyczne uczestnictwo w dziele zbawczym Chrystusa, jest miarą chrześcijańskiego wzrostu duchowego. Tym doskonałej bowiem chrześcijanin będzie tożsamy ze sobą, tj. uczniem Chrystusa, im pełniej będzie uczestniczył w Jego posłannictwie mocą Ducha otrzymanego w bierzmowaniu.

Sakrament bierzmowania udzielany jest przez namaszczenie krzyżmem na czoło, którego szafarz dokonuje wraz z włożeniem ręki i przez wypowiedzane słowa:

⁸ KK 11.

⁹ Por. *tamże*.

¹⁰ OB, s. 12.

¹¹ Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie*, s. 97–98.

¹² Por. *tamże*, s. 98.

„Przyjmij znamię Daru Ducha Świętego”¹³ (*Accipe signaculum doni Spiritus Sancti*). Wkładanie rąk na kandydatów wraz z modlitwą jest najstarszą formą udzielania sakramentu bierzmowania w liturgii Kościoła zachodniego. Chociaż włożenie rąk na wybranych, którego dokonuje się z przepisaną modlitwą przed namaszczeniem krzyżem, nie należy do istoty obrzędu sakramentalnego, trzeba je wysoko cenić – podkreśla Paweł VI w Konstytucji apostolskiej o sakramencie bierzmowania *Divinae consortium naturae* – ponieważ należy do całości tego obrzędu i przyczynia się do jego pełniejszego zrozumienia¹⁴. Oczywistym jest fakt, że to poprzedzające włożenie rąk różni się od włożenia ręki, które łączy się z namaszczeniem krzyżem na czole.

Odnosnie do kwestii słów obrzędu, według którego udzielano Ducha Świętego, należy zauważyć, że już w powstającym pierwotnym Kościele Piotr i Jan, aby dopełnić inicjacji ochrzczonych w Samarii, modlili się za nich, aby otrzymali Ducha Świętego, i dopiero wtedy wkładali na nich ręce (Por. Dz 8,15-17). O takim sposobie bierzmowania przez gest włożenia rąk i modlitwę biskupów po chrzcie zaświadcza w czasach poapostolskich m.in. Tertulian († 225), który ów gest łączy z przekazywaniem daru Ducha Świętego¹⁵. Św. Cyprian († 258) natomiast wspomina, że ten sam gest włożenia ręki zaczął być w III w. łączony dodatkowo ze znakiem krzyża (tzw. *signatio*) na czole bierzmowanego¹⁶, którego po chrzcielnym obmyciu i namaszczeniu ciała olejem (*unctio*)¹⁷ przedstawiano biskupowi, aby modląc się, przekazał mu w darze Ducha Świętego¹⁸.

¹³ Np. OB, nr 27.

¹⁴ OB, s. 15.

¹⁵ Zob. TERTULIAN, *De baptism* 8: *Dehinc manus imponitur per benedictionem advocans et invitans Spiritum Sanctum* (CChL I, s. 283). Następuje więc wkładanie ręki, by przez błogosławieństwo wezwać i zaprosić Ducha Świętego. Zob. *De resurrectione carnis* 8: [...] *caro manus impositione adumbratur, ut et anima Spiritu illuminetur* (PL 2,806).

¹⁶ Zob. ŚW. CYPRIAN, *Epistula* 69,11: [...] *manus imponitur ad accipiendum Spiritum Sanctum* (CChL III C, s. 486). *Epistula* 70,2: *Ungi quoque necesse est eum qui baptizatus est, ut accepto chrismate id est unctione, esse unctus Dei et habere in se gratia Christi possit* (CChL III C, s. 507).

¹⁷ Należy w tym miejscu zauważyć, że wzmiankowane namaszczenie ciała olejem, choć zaliczane przez św. Cypriana (podobnie zresztą jak przez wspomnianego wyżej Tertuliana) do tzw. rytów pochrzcielnych, rozumiane było przez niego i następnie interpretowane jako „dopełnienie chrztu” (a tym samym związane bezpośrednio z chrztem). Taki jest powód, dla którego namaszczenie to objaśnia przez odwoływanie się do etymologii słów *unctio*, *chrisma* i *chrismate* i interpretuje je – za Tertulianem – jako synonimy wskazujące na to, co dokonano się w czasie chrztu, a mianowicie, że katechumen został namaszczony i stał się *unctus* – jak Chrystus namaszczony przez Ojca; Por. TERTULIAN, *De baptismo* 7: [...] *Christi dicti a chrismate quod est unctio* (CChL I, s. 282); TENŻE, *Apologeticum* 3: *Christianus vero, quantum interpretatio est, de unctione deducitur* (CChL I, s. 92); Zob. A. ŻĄDŁO, *O bierzmowaniu z inspiracji „Programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce na rok 2017/2018”*, LitS 24 (2018), nr 1, s. 151–152.

¹⁸ Por. B. NADOLSKI, *Liturgika*, t. III: *Sakramenty i sakramentalia*, Poznań 1992, s. 60.

Na Wschodzie w IV i V w. w obrzędzie bierzmowania ukazują się pewne ślady słów „znamię daru Ducha Świętego”¹⁹. Słowa te wkrótce zostały przyjęte przez Kościół konstantynopolitański i również obecnie używane są przez Kościoły obrządku bizantyńskiego²⁰. Na Zachodzie słowa obrzędu dopełniającego chrzest nie były dokładnie określone aż do XII i XIII w. Natomiast w pontyfikale rzymskim (XII w.) pierwszy raz występuje formuła, która później stała się powszechna: „Znacząc cię znakiem krzyża i umacniam cię krzyżem zbawienia. W imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”²¹.

Dekret dla Ormian, wydany przez Sobór Florencki (1439 r.), stwierdza, że materię sakramentu bierzmowania stanowi „krzyżmo sporządzone z oliwy i balsamu”, i po przywołaniu słów z Dziejów Apostolskich o Piotrze i Janie, którzy przez włożenie rąk udzielali Ducha Świętego (Por. Dz 8,17), dodaje: „Zamiast tego włożenia rąk w Kościele udziela się bierzmowania”²². Sobór Trydencki (1545–1563), chociaż nie zamierzał określić istotnego obrzędu bierzmowania, oznacza go jednak wyłącznie nazwą „świętego bierzmowania krzyżem”. Benedykt XIV (1740–1758) stwierdził: „Należy powiedzieć to, co jest bezsporne; mianowicie w Kościele łacińskim sakramentu bierzmowania udziela się, używając świętego krzyżma, czyli oleju z oliwek zmieszanego z balsamem i poświęconego przez biskupa, którym szafarz sakramentu robi krzyż na czole przyjmującego, wypowiadając słowa formy”²³.

Według dzisiejszego pontyfikału (*Obrzędy bierzmowania*, 1971) namaszczenia czoła dokonuje szafarz kciukiem prawej ręki, bez wkładania dłoni na głowę bierzmowanego. Czyniąc na czole znak krzyża, wypowiada formułę: „N. przyjmij znamię daru Ducha Świętego” (OB, nr 27). Bierzmowany odpowiada: „Amen” (OB, nr 27). Następnie udzielający bierzmowania przekazuje mu znak pokoju, mówiąc: „Pokój z tobą” (OB, nr 27); bierzmowany odpowiada: „I z duchem twoim” (OB, nr 27). Aklamacja „Amen” po namaszczeniu bierzmowanego jest jego wy-

¹⁹ Por. CYRILLUS HIEROSOLYMITANUS, *Catech. XVIII*, 33. PG 33, 1056; ASTERIUS EPISCOPUS AMASENUS, *In Parabolam de filio prodigo*, w: „Photii Bibliotheca”, Cod. 217. PG 104, 213. Por. także *Epistola cuiusdam Patriarchae Constantinopolitani ad Martyrium Episcopum Antiochenum*, PG 119, 900; M.R. POTOCZNY, *Misterium chrzcielne w asyryjskim Kościele Wschodu. Historia, liturgia i teologia obrzędów w świetle pism ojców syro-orientalnych i komentatorów liturgii*, Opole 2019, s. 197–205.

²⁰ Por. OB, s. 14.

²¹ M. ANDRIEU, *Le Pontifical Romain au Moyen- Age*, t. I: *Le Pontifical Romain du XII siècle* (Studi e Testi 86), Città dei Vaticano 1938, s. 247; *Konstytucja apostolska o sakramencie bierzmowania* (OB, s. 15).

²² *Epistolae Pontificiae ad Concilium Florentinum spectantes*, G. HOFMANN (wyd.), *Concilium Florentinum*, t. I, ser. A, pars 2, Roma 1944, s. 128; OB, s. 13.

²³ Por. OB, s. 13–14.

znaniem wiary i podziękowaniem za dar Ducha Świętego²⁴. Pontyfikał wskazuje, aby obrzęd miał charakter uroczysty, proponując również śpiew hymnu: *O Stworzycielu Duchu przyjdź* lub sekwencję *Przybądź Duchu Święty*²⁵. Właściwym szafarzem bierzmowania jest biskup²⁶. Gest włożenia przez niego rąk na bierzmowanych ma na celu ubogacenie życia chrześcijańskiego i, jak już zostało wcześniej wspomniane, praktykowany był już w czasach apostoelskich²⁷. Stał się on sposobem (niejako środkiem) na udzielanie ochrzczonym Ducha Świętego w darze, a przez to na umocnienie więzi neofitów z Kościołem²⁸.

W obecnie używanym w Kościele rzymskokatolickim pontyfikale została zmieniona formuła sakramentalna, której używano w Kościele łacińskim od czasów centralnego średniowiecza. Kościół wschodni posługuje się formułą o wiele starszą, pochodzącą z przełomu IV i V w. Tę właśnie formułę papież Paweł VI na mocy konstytucji *Divinae consortium naturae* ogłosił jako obowiązującą w liturgii Kościoła łacińskiego: „(...) naszą powagą apostolską postanawiamy, by w przyszłości w Kościele łacińskim zachowano następującą zasadę: Sakramentu bierzmowania udziela się przez namaszczenie krzyżmem na czole (...) i przez słowa: «Przyjmij znamię Daru Ducha Świętego»”²⁹. W uzasadnieniu już na samym początku konstytucji papież podkreśla, że przez obrzęd bierzmowania wierni otrzymują Ducha Świętego jako dar³⁰. Wyrażenie to powtarza się jeszcze wiele razy, wreszcie stwierdza, że przejęta ze Wschodu formuła jest właściwsza od łacińskiej, dotychczas używanej, gdyż mówi wprost o darze, którym jest sam Duch Święty, oraz wspomina Jego zstąpienie na Apostołów w dniu Pięćdziesiątnicy³¹.

²⁴ Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie*, s. 100.

²⁵ Zob. OB, s. 106–107.

²⁶ Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że konstytucja *Lumen gentium* (nr 26), *Katechizm Kościoła Katolickiego* (nr 1312) i *Wstęp* do OB (nr 7) nazywają biskupa *minister originarius*, Kodeks Prawa Kanonicznego natomiast określa go jako *minister ordinarius* (Zob. kan. 882); Por. A. ŻADŁO, *O bierzmowaniu*, s. 151.

²⁷ Por. A. ŻADŁO, *O bierzmowaniu*, s. 151.

²⁸ Zob. B. TESTA, *Sakramenty Kościoła*, Poznań 1998, s. 152–153.

²⁹ OB, s. 15.

³⁰ Por. OB, s. 11.

³¹ *Tamże*; Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie*, s. 100.

2. Pneumatologiczny charakter – zakorzeniony w dziele Chrystusa, w dziele Trójcy Świętej

Katechizm Kościoła Katolickiego, powołując się na Sobór Trydencki, przypomina o ustanowieniu sakramentów przez Chrystusa³². Jednak nie podaje konkretnych słów ustanowienia poszczególnych sakramentów. W nauczaniu o ustanowieniu sakramentów odchodzi od wskazywania faktu łączonego z danym sakramentem, z wyjątkiem Eucharystii, na rzecz odwołania się do działalności ziemskiej Chrystusa. Całe Jego życie i wszystkie Jego czyny miały zbawczy charakter, przygotowywały i uprzedzały misterium paschalne. Podobnie jak w czasie Jego życia na ziemi, gdy pomagał ludziom w różnych, zwłaszcza trudnych, sytuacjach życiowych, tak obecnie czyni to nadal przez sakramenty święte³³. Misterium życia Chrystusa jest podstawą nauczania i udzielania sakramentów w Kościele. Związek ten podkreślał już św. Leon Wielki: „To, co było widzialne w naszym Zbawicielu, przeszło do Jego sakramentów”³⁴. Sakramenty są „mocami, które wychodzą z Ciała Chrystusa”, dziełem Ducha Świętego ożywiającego Kościół, „arcydziełami Boga” w nowym przymierzu. *Katechizm* naucza: „Dzieło Chrystusa w liturgii ma charakter sakramentalny, ponieważ Jego misterium zbawienia uobecnia się w niej mocą Ducha Świętego; Jego Ciało, którym jest Kościół, jest jakby sakramentem (znakiem i narzędziem), w którym Duch Święty rozdziela misterium zbawienia. Przez swoje czynności liturgiczne Kościół pielgrzymujący uczestniczy już w liturgii niebieskiej, otrzymując jej przedsmak”³⁵.

Rozważając pneumatologiczny charakter bierzmowania, należy podkreślić, że „Tym, który działa w bierzmowaniu, jest nade wszystko Bóg, umacniający łaską chrześcijanina i potwierdzający poprzez wylanie Ducha chrzcielny dar łaski”³⁶. Według M. Pyca, w tym zbawczym dziele dokonywanym w sakramencie bierzmowania zaangażowana jest cała Trójca Święta: Ojciec, Syn i Duch Święty, zatem bierzmowanie zawiera w sobie pełne odniesienie trynitarnie³⁷. Zgodnie z tym zamysłem przyjmujący sakrament bierzmowania upodabnia się do Chrystusa – Bożego Syna, dostępuje łaski Bożego synostwa, które urzeczywistnia się i dopełnia mocą

³² Zob. BF VII 2018–209.

³³ Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie*, s. 100.

³⁴ ŚW. LEON WIELKI, *Sermo* 74, 2: *Quod itaque Redemptoris nostri conspicium fuit in sacramenta transivit*, (PL 54, 398A).

³⁵ KKK 1111.

³⁶ M. PYC, *Teologalny wymiar sakramentu bierzmowania*, s. 171.

³⁷ Por. *tamże*.

zamieszkującego w nim Ducha; każda z trzech Osób Boskich działa zatem na sposób sobie właściwy, odpowiednio do swej osobowej specyfiki oraz roli spełnianej w historii zbawienia³⁸.

3. Duch Święty a znak sakramentalny bierzmowania

Znak sakramentalny tworzą forma i materia sakramentu. Najstarsze świadectwa biblijne (Por. Dz 8,15.17; 19,3-6) wiążą przekazywanie ochrzczonego daru Ducha Świętego z modlitwą i włożeniem rąk (*manusi mpositio*)³⁹. Jednak w starożytności chrześcijańskiej nie jest znana ustalona praktyka związana ze sposobem wykonywania tego gestu, ani też modlitwa mu towarzysząca. Jedne źródła mówią bardzo ogólnie o wkładaniu rąk, inne natomiast o tym, że szafarz wkładał ręce na każdego z bierzmowanych. Potwierdza to praktyka liturgiczna Kościoła. 22 listopada 1439 r., podczas obrad Soboru florenckiego, promulgowana została bulla papieża Eugeniusza IV o unii z Ormianami *Exsultate Deo*. Bulla potwierdzała, że materia jest krzyżmo sporządzone „z oliwy oznaczającej czystość sumienia” i „z balsamu oznaczającego woń dobrej reputacji”, pobłogosławione przez biskupa. Dokument precyzował słowa formuły wypowiedzianej przy udzielaniu sakramentu: „Znczę cię znakiem krzyża i utwierdzam cię krzyżmem zbawienia, w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”⁴⁰.

Aktualna liturgia bierzmowania jest jasna i przejrzysta oraz wyraźnie wskazuje na dwa tradycyjne elementy związane z przekazywaniem daru Ducha Świętego: modlitwę z włożeniem rąk, oraz namaszczenie świętym krzyżmem z formułą sakramentalną. Namaszczenie krzyżmem i słowa, jakie mu towarzyszą, wyrażają skutki daru Ducha Świętego. Przez namaszczenie wonnym olejem ręką szafarza (zwyczajny szafarz to biskup) ochrzczone otrzymuje niezniszczalny charakter, znamię Pańskie (gr. *sphragis*), razem z darem Ducha Świętego, który doskonale upodabnia go do Chrystusa⁴¹.

Namaszczenie krzyżmem w liturgii rzymskiej dokonuje się w formie krzyża (*consignatio*). Z jednej strony zatem oznacza zaciągnięcie się do służby Chrystusa, z drugiej zaś gwarantuje Jego trwałą opiekę nad tym, kto posiada Jego znak. Ten

³⁸ Por. *tamże*.

³⁹ Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie*, s. 100; K. ROMANIUK, *Sakramentologia biblijna*, Warszawa 1994, s. 27–32.

⁴⁰ BF VII 264.

⁴¹ Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie*, s. 133.

znak to „pieczęć” Ducha Świętego, którą Bóg wyciska w bierzmowanych jako zadek Ducha (Por. 2 Kor 1,21-22). Pieczęć ta jest symbolem Ducha Świętego (Por. KKK 698). Sam Chrystus mówi o sobie, że pieczęcią swą nazaczył Go Bóg Ojciec (J 6,27). Namaszczenie pełni ważną rolę przez to, że należy ono do głównych symboli Ducha Świętego (KKK 695). Namaszczony Duchem Świętym Jezus jest nazywany Chrystusem, czyli Namaszczonym, tzn. Mesjaszem. Każdy neofita namaszczony świętym krzyżem staje się chrześcijaninem, czyli „namaszczonym” Duchem Świętym, wszczepionym w Chrystusa, uczestniczy w Jego namaszczeniu jako Kapłana, Proroka i Króla⁴².

4. Formuła sakramentalna (forma sakramentu) i jej pneumatologiczny charakter

Formuła bierzmowania używana w Kościele łacińskim do wydania *Ordo Confirmationis* w 1971 r. pochodziła z Pontyfikału Rzymskiego z XII w.: *N. Signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis. In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen*⁴³. Jak już zostało wcześniej zaznaczone, Kościół Wschodni posługuje się do dziś formułą sięgającą przełomu IV i V w.: *Signaculum Domini Spiritus Sancti* i tę właśnie formułę Paweł VI w Konstytucji apostolskiej *Divinae consortium naturae* ogłosił jako odtąd obowiązującą w liturgii Kościoła rzymskokatolickiego. W uzasadnieniu dokonanej zmiany papież stwierdza, że w obrzędzie bierzmowania wierni otrzymują Ducha Świętego jako Dar⁴⁴. Pneumatologiczny charakter i jego teologiczne rozumienie formuły bierzmowania zostało trafnie uzasadnione w numerze 9 *Wstępu do Obrzędów bierzmowania*: „Sakramentu bierzmowania udziela się przez namaszczenie krzyżem na czole, którego dokonuje się, wkładając rękę na głowę i przez słowa: «Przyjmij znamię daru Ducha Świętego». (...) Cały obrzęd ma podwójne znaczenie. Włożenie rąk na przystępujących do bierzmowania, wykonane przez biskupa i kapłanów konselebrujących [bierzmowanie], wyraża biblijny gest, przez który wzywa się daru Ducha Świętego, w sposób doskonale dostosowany do zrozumienia ludu chrześcijańskiego. Namaszczenie krzyżem i słowa, jakie mu towarzyszą, wyrażają skutki daru Ducha Świętego. Przez namaszczenie wonnym olejem ręką biskupa ochrzczony otrzymuje niezniszczalny charakter, znamię Pańskie, razem z darem

⁴² Por. *tamże*.

⁴³ M. ANDRIEU, *Le Pontificale Romain au moyen-âge*, t. I, Roma 1938, nr 247.

⁴⁴ Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie*, s. 139.

Ducha Świętego, który doskonalej upodabnia go do Chrystusa i udziela mu łaski rozszerzania wśród ludzi «dobrej woni»” (Por. 2 Kor 2,14)⁴⁵.

Należy ponadto podkreślić, że jednym z podstawowych nurtów teologii sakramentu bierzmowania, potwierdzanych jednomyślnie przez tradycję i znajdujących jednocześnie swoje odzwierciedlenie w liturgii, jest personalistyczne rozumienie udzielanej w tym sakramencie łaski jako daru samego Ducha Świętego⁴⁶. Bierzmowanie jest zatem widzialnym znakiem niewidzialnego daru Ducha Świętego. Jak czytamy w *Divinae consortium naturae*: „przez sakrament bierzmowania odrodzeni na chrzcie otrzymują jako niewysłowiony Dar samego Ducha Świętego, który ich umacnia w szczególny sposób”⁴⁷. Sakramentalne namaszczenie jest symbolem unaoczniającym dar Ducha Świętego, co oznacza, że sakrament ten uwypukla w szczególności prawdę o chrześcijańskim zbawieniu jako darze Ducha, który zostaje nam udzielony dla urzeczywistnienia zbawczego dzieła⁴⁸. Jest to jedna z racji, dla której bierzmowanie w sensie szczególnym określane jest mianem sakramentu daru Ducha Świętego. Co więcej, mamy tu do czynienia ze swoistą pneumatologiczną koncentracją wyrażoną w formule sakramentalnej towarzyszącej namaszczeniu krzyżmem: *Accipe signaculum Doni Spiritus Sancti* (OB, nr 27)⁴⁹.

W sakramencie bierzmowania ochrzczeni otrzymują od Chrystusa Ducha Świętego. Jest to Jego Duch, który czyni ich świątynią Boga (Por. 1 Kor 3,16) i powinien być zasadą nowego życia⁵⁰. Duch Święty zostaje dany na zawsze i dlatego sakrament bierzmowania jest niepowtarzalny⁵¹. Trzecia Osoba Trójcy Świętej udziela bogactwa charyzmatycznych darów każdemu, zgodnie z właściwym mu, jedynym i niepowtarzalnym miejscem w Kościele, pogłębiając w ten sposób i doskonaląc jedność całego ciała Chrystusa⁵².

⁴⁵ OB, nr 9.

⁴⁶ Por. M. PYC, *Teologalny wymiar sakramentu bierzmowania*, s. 183.

⁴⁷ OB, s. 11–12.

⁴⁸ Por. S. REGLI, *Firmsakrament und christliche Entfaltung*, w: J. FEINER, M. LÖHRER, *Mysterium Salutis*, t. V: *Zwischenzeit und Vollendung der Heilsgeschichte*, Zürich – Einsiedeln – Koln 1976, s. 327–328; M. PYC, *Teologalny wymiar sakramentu bierzmowania*, s. 183.

⁴⁹ Por. M. PYC, *Teologalny wymiar sakramentu bierzmowania*, s. 183.

⁵⁰ Zob. J. NAGÓRNY, *Duch Święty zasadą nowego życia*. Nauka encykliki Jana Pawła II „*Dominum et Vivificantem*” w świetle idei Nowego Przymierza, RTK 34 (1987), z. 3, s. 35–51.

⁵¹ Por. C. KRAKOWIAK, *Bierzmowanie*, s. 143.

⁵² Por. TENŻE, *Z problematyki teologicznej sakramentu bierzmowania*, RTK 21, 6 (1974), s. 46–47.

5. Źródło pneumatologicznego charakteru bierzmowania: sakramentalne wszczępienie w życie Chrystusa – misja

Aktualne *Obrzędy bierzmowania* podkreślają, że biskup prosi Boga, aby zesłał na kandydatów „Ducha Świętego Pocieszyciela”, obdarzył ich „duchem mądrości i rozumu, duchem rady i męstwa, duchem umiejętności i pobożności i napełnił ich duchem Jego bojaźni” (OB, nr 25). Z punktu widzenia antropologii dogmatycznej nadprzyrodzone cnoty udoskonalały naturalne możliwości człowieka w zakresie działania nadprzyrodzonego⁵³. Dzięki darom Ducha Świętego dusza wzmacnia się do osiągnięcia wyższych celów związanych z trudniejszymi wyzwaniami „dojrzałego” życia chrześcijańskiego⁵⁴. Rodzi się jednak pytanie: Czy otrzymany dar Ducha Świętego czyni z przyjmującego sakrament człowiekiem dojrzałym w wierze? Trzeba podkreślić, że bierzmowanie samo z siebie nie jest sakramentem dojrzałości chrześcijańskiej, niemniej, stanowi ważny etap na drodze prowadzącej wierzących ku tajemnicy Chrystusa żyjącego w Kościele⁵⁵. Umocnieni sakramentem (*sacramentum confirmationis*) na mocy sakramentu chrztu świętego zostają wszczępieni w Chrystusa. Sobór Watykański II naucza: „Przez sakrament bierzmowania [wierni] jeszcze doskonalej wiążą się z Kościołem i obdarzani są szczególną mocą Ducha Świętego, i w ten sposób jeszcze bardziej są zobowiązani, jako prawdziwi świadkowie Chrystusa, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem oraz do jej obrony”⁵⁶. Ten sam dokument soborowy kilka zdań wcześniej wymienia jako owoc chrztu obowiązek publicznego wyznawania wiary otrzymanej od Boga za pośrednictwem Kościoła; w istocie, decydującym elementem jest ściślejsza jedność z Chrystusem-Głową – w Nim i z Nim chrześcijanin zwraca się ze swą misyjną działalnością ku innym członkom tego samego Ciała i do tych, którzy są jeszcze daleko⁵⁷.

Pneumatologiczny charakter sakramentu bierzmowania kojarzony jest w sposób szczególny z Pięćdziesiątnicą, która jako wydarzenie eklezjologiczne staje u źródeł bierzmowania. Według Ph. Goyreta: „Kościół, na który w dniu Pięćdziesiątnicy zstąpił Duch, jest «typem» pojedynczego ochrzczonego, który poprzez bierzmowanie otrzymuje tego samego Ducha. Jednak, jak każde wydarzenie eklezjologiczne, również to odsyła do stojącego u jego podstaw wydarzenia chrystologicznego”⁵⁸.

⁵³ Por. Ph. GOYRET, *Namaszczenie Duchem*, s. 166.

⁵⁴ Por. *tamże*.

⁵⁵ Por. A. ŻADŁO, *O bierzmowaniu*, s. 161.

⁵⁶ KK 11.

⁵⁷ Por. P. GOYRET, *Namaszczenie Duchem*, s. 155.

⁵⁸ *Tamże*, s. 156.

Inicjacja chrześcijańska dokonuje się niejako w dwóch momentach ludzkiego życia, podkreśla wybitny XX-wieczny teolog Y. Congar – podobnie jak to miało miejsce w przypadku Jezusa⁵⁹. Dwa momenty, wyrażone przez dwie odrębne czynności, odpowiadają rodzeniu i wzrastaniu. W tym sensie można rozumieć bierzmowanie jako „umocnienie” czy „dopełnienie” chrztu, i dzięki temu przyczynia się do wzrostu duchowego, prowadzącego człowieka do doskonałego wieku ducha i włącza go w życie Chrystusa walczącego publicznie z siłami zła⁶⁰.

Chrystus, wypełniając mesjańskie proroctwo Izajasza (Iz 61,1-2), od samego początku swej publicznej działalności staje przed ludźmi jako Ten, który niesie w sobie Ducha, zaświadczać w ten sposób o swym autorytecie do wypełnienia misji, którą rozpoczyna⁶¹. Zadanie misyjne, poprzedzone wcześniejszym namaszczeniem, określa zatem wcielenie bierzmowanych w tajemnicę życia Jezusa, który stawia publicznie czoła mocom zła⁶². Świadek wiary wymagane od bierzmowanego czerpie zatem swoje źródło w nadprzyrodzonym dziedzictwie wewnętrznym, które przez sakrament bierzmowania zostaje wypełnione Duchem Świętym. Misyjność ewangelizacyjna chrześcijanina rodzi się teologicznie z „zstąpienia” Ducha Świętego na Chrystusa i na Kościół, i chociaż wszystkie sakramenty są uczestnictwem w misterium paschalnym, to życie chrześcijańskie, które z nich wypływa, staje się w tej perspektywie wszczępieniem w życie Chrystusa, by dzielić się nim z ludźmi⁶³. Mówiąc za Orygenesem: „Jego narodzenie, Jego dorastanie, Jego męka i Jego zmartwychwstanie nie zdarzyły się tylko w tamtym czasie, ale dzieją się również dzisiaj w nas”⁶⁴. W tej perspektywie należy widzieć wyciśnięty sakramentalny charakter bierzmowania, duchowa pieczęć (gr. *sphragis*), która jest jednocześnie namaszczeniem – wszczępieniem w tajemnicę Chrystusa, które zawierają szczególne namaszczenie Duchem⁶⁵.

6. Pneumatologiczny charakter bierzmowania i jego wymiar eklezjologiczny

Wtajemniczenie chrześcijańskie, a szczególnie moc sakramentu bierzmowania, czyni chrześcijanina szczególnie związanym z Kościołem i jego misją. Dzieje się to

⁵⁹ Por. Y. CONGAR, *Der Heilige Geist*, Freiburg 1982, s. 487.

⁶⁰ Por. P. GOYRET, *Namaszczenie Duchem*, s. 158.

⁶¹ Por. *tamże*, s. 159.

⁶² Por. *tamże*.

⁶³ Por. *tamże*, s. 153.

⁶⁴ ORYGENES, *Hom. XIII in Lucam*, SCh 87, n. 7, 7.

⁶⁵ Por. P. GOYRET, *Namaszczenie Duchem*, s. 154.

na mocy ścisłego zjednoczenia – wcielenia w Chrystusa, Głowę Kościoła. Sakrament bierzmowania nie jest zatem prywatnym obrzędem, ograniczonym do wewnętrznego wymiaru sumienia osoby bierzmowanej, lecz jest zewnętrznym i publicznym potwierdzeniem komunii doktrynalnej i hierarchicznej z Kościołem⁶⁶.

Umocnienie Duchem Świętym w bierzmowaniu prowadzi do świadectwa żywej wiary w Jezusa Chrystusa, zaś Jego moc jest siłą ożywiającą i odmładzającą wiarę Kościoła⁶⁷. Eklezjalny charakter bierzmowania widoczny jest szczególnie w ścisłym powiązaniu tego sakramentu z pozostałymi sakramentami inicjacji chrześcijańskiej: chrztem i Eucharystią⁶⁸. Chrzest i bierzmowanie konstytuują jednocześnie kapłański lud Boży i przez to uzdalniają do udziału w Eucharystii oraz do przyjmowania i udzielania innych sakramentów⁶⁹. Aspekt tego kapłaństwa związany z bierzmowaniem ma potrójny wymiar w Kościele: prorocki, kulturalny i królewski. Osobiste uświęcenie człowieka w tym sakramencie zawiera jednocześnie zaangażowanie w uświęcenie innych członków ludu Bożego przez osobistą ewangelizację, jak również tę we wspólnocie, zwłaszcza wobec tych, którzy są jeszcze daleko od Chrystusa⁷⁰. Bierzmowany mocą Ducha Świętego staje się „dla innych”, dla braci w wierze i jednocześnie świadkiem Ewangelii Chrystusa dla niewierzących.

Zakończenie

Bierzmowanie wyciska w duszy przyjmującego sakrament niezniszczalny znak, „znamień”, pieczęć Ducha Świętego, która jest symbolem całkowitej przynależności do Chrystusa i trwałego oddania się na Jego służbę (Por. KKK 1304). Duch Święty uzdalnia bierzmowanych do kontemplowania chwały Boga w codziennym życiu i pracy. Przynagla ich, by przeżywali tajemnicę Chrystusa w liturgii i głosili słowo Boże całym swoim życiem, pracując niestrudzenie na rzecz odnowy Kościoła. Prefacja o Duchu Świętym bezpośrednio ten aspekt teologiczny potwierdza: „Boże, Ty w każdym czasie udzielasz swojemu Kościołowi odpowiednich darów i nim kierujesz, a mocą Ducha Świętego tak podtrzymujesz swój Kościół w wierności,

⁶⁶ Por. *tamże*, s. 168.

⁶⁷ Por. D. SKROK, *Tendencje współczesnej teologii sakramentu bierzmowania*, STV 42/2 (2004), s. 61.

⁶⁸ Por. A. SKOWRONEK, *Wokół eklezjalnego aspektu chrztu i bierzmowania*, AK 69 (1966), s. 6.

⁶⁹ Por. C. KRAKOWIAK, *Z problematyki teologicznej sakramentu bierzmowania*, s. 46.

⁷⁰ Por. P. GOYRET, *Namaszczenie Duchem*, s. 168.

że w doświadczeniach nie przestaje Cię wzywać, a wśród radości składać dziękczynienie”⁷¹. Sakrament bierzmowania niesie ze sobą znamię sakramentalne, które jednoczy wiernych i udoskonala więzi jako wspólnoty Kościoła. Dokonując mocą Ducha Świętego ściślejszego zjednoczenia z Chrystusem, wciela głębiej we wspólnotę Jego mistycznego Ciała (Por. KKK 1303) – Kościół, który ze swej natury jest misyjny i przygotowuje wiernych na pełne zjednoczenie z Bogiem.

Pneumatological Character of the Sacrament of Confirmation

Abstract

The pneumatology of the Sacrament of Confirmation is the basis of the theological understanding of this sacrament. By the anointing of the chrism on the forehead made by the minister with the proper formula: „Be sealed with the gift of the Holy Spirit”, the person is able to bear witness to the Good News of Jesus Christ. The Holy Spirit makes the faithful not only mature but rather gifted and strengthened to the missionary work of the Church in the local dimension as well as the whole community of the Mystical Body of Christ.

Keywords: confirmation, pneumatology, birthmark, confirmation formula.

Abstrakt

Pneumatologia bierzmowania jest podstawą teologicznego rozumienia tego sakramentu. Po przez namaszczenie olejem krzyżma na czole, którego dokonuje szafarz, używając formuły: „Przyjmij znamię Daru Ducha Świętego”, bierzmowany zostaje uzdolniony do dawania świadectwa Ewangelii Chrystusa. Duch Święty sprawia, że wierny staje się nie tyle dojrzały, co raczej uzdolniony, umocniony do misyjnego dzieła Kościoła zarówno w wymiarze lokalnym, jak i całej wspólnoty Mistycznego Ciała Chrystusa.

Słowa kluczowe: bierzmowanie, pneumatologia, znamię, formuła bierzmowania.

⁷¹ Por. MR, *Prefacja o Duchu Świętym*, nr 54, s. 214*–215*.

Bibliografia

- ANDRIEU M., *Le Pontifical Romain au Moyen- Age*, t. I: *Le Pontifical Romain du XII siècle* (Studi e Testi, 86), Citta dei Vaticano 1938.
- GOYRET P., *Namaszczenie Duchem. Chrzest i bierzmowanie*, tłum. J. Kaczmarek, Warszawa 2006.
- KRAKOWIAK C., *Bierzmowanie. Sakrament inicjacji chrześcijańskiej*, Lublin 2005.
- KRAKOWIAK C., *Z problematyki teologicznej sakramentu bierzmowania*, RTK 21, 6 (1974), s. 37–58.
- NAGÓRNY J., *Duch Święty zasadą nowego życia. Nauka encykliki Jana Pawła II „Dominum et Vivificantem” w świetle idei Nowego Przymierza*, RTK 34 (1987), z. 3, s. 35–51.
- Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2004.
- POTOCZNY M.R., *Misterium chrzcielne w asyryjskim Kościele Wschodu. Historia, liturgia i teologia obrzędów w świetle pism ojców syro-orientalnych i komentatorów liturgii*, Opole 2019.
- PYC M., *Teologalny wymiar sakramentu bierzmowania*, PzST 16 (2004), s. 171–190.
- SKOWRONEK A., *Wokół eklezjalnego aspektu chrztu i bierzmowania*, AK 69 (1966), s. 1–9.
- SKROK D., *Tendencje współczesnej teologii sakramentu bierzmowania*, STV 42/2 (2004), s. 43–70.
- TESTA B., *Sakramenty Kościoła* (Podręcznik Teologii Katolickiej 9), tłum. L. Balter, Poznań 1998.
- ŻADŁO A., *O bierzmowaniu z inspiracji „Programu duszpasterskiego Kościoła w Polsce na rok 2017/2018”*, LitS 24 (2018), nr 1, s. 151–152.

KAROL LITAWA, doktor liturgii (PIL, Rzym), prezbiter archidiecezji łódzkiej, wykładowca liturgiki na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie, w Wyższym Seminarium Duchownym, Instytucie Teologicznym w Łodzi oraz przewodniczący Komisji ds. Liturgii w Archidiecezji Łódzkiej. E-mail: karol.litawa@upjp2.edu.pl